

LBRIS

We know
books

Andrei
MARGA

SOARTA
DEMOCRATIEI

EDITURA
CREATOR
BRAȘOV, 2022

CUPRINS

Introducere: Crizele curente7

Partea I

PREMISE FACTUALE

1. Conceperii ale democrației.....	17
2. Geometria variabilă a supraputerilor.....	42
3. Un nou feudalism?.....	52
4. Democrație din afară?.....	56
5. Doar Afganistan?.....	63
6. Înnoirea Germaniei.....	70
7. Sofisme ce țin în loc.....	77

Partea a II-a

PREMISE FILOSOFICO-POLITICE

1. Ordine politică, pluralism și democrație.....	87
2. Strategia cooperării.....	94
3. Globalism și suveranitate.....	106
4. Conducerea împărțită.....	114
5. Meritocrație, mediocrație, prostocrație.....	123

Partea a III-a

ORIZONTURI ACTUALE ÎN DEMOCRAȚIE

1. Meritocrație și democrație.....	131
2. Limitări de libertate și urgențe juridice.....	139
3. Fuga de răspundere.....	151

4. Fragilitatea și maladiile democrației	158
5. Viitorul Uniunii Europene	166
6. Nevoia deschiderii orizonturilor.....	189
7. Nevoia de eroi în democrație	198

Partea a IV-a

DIFICULTĂȚILE DE AZI ALE DEMOCRAȚIEI

1. Provocări ale digitalizării	207
2. Cotitura mediatică și democrația	215
3. O politizare eșuată.....	223
4. Subculturi și fracturi	232
5. Patologia democrației de azi	239
6. Înnoirea ideilor.....	249

Partea a V-a

SITUAȚIA DEMOCRAȚIEI ÎN ROMANIA

1. Un prag în istorie	259
2. O scriere de economie fără precedent.....	268
3. România actuală și democrația curată	276
4. Despre continuul început.....	284
5. Sărăcia de idei	301
6. Mulțumirea cu puțin și statul pe loc.....	304
7. Unde-i elita intelectuală?.....	308

Încheiere: Refacerea în România de azi	317
---	-----

Personalia

Interviu cu Daniela Sitar-Tăut (2016)	326
O generație de rectori	333

Bibliografie selectivă	339
-------------------------------------	-----

INTRODUCERE

CRIZELE CURENTE

Societățile actuale prezintă mai curând crize. Mulți ne spun astăzi, justificat, că se trăiesc trei crize. Pandemia din 2020, cu implicațiile ei, nu este nici acum sub control și continuă, astfel, „criza sanitară”. Dificultățile majore în alimentarea cu energie a industriei, la costuri rentabile, și a locuințelor, la prețuri accesibile, țin de „criza energetică”. Se adaugă o „criză economică” – industriei întregi (turismul, transportul, rețeaua serviciilor pentru public) sunt afectate, se mătură firme mici, șomajul crește, dar lipsește forța de muncă în domenii vitale, prețurile explodează, datoria publică sporește.

Ce este de făcut, chiar din primul moment? Răspund pe scurt, avansând patru observații privind crizele și aducând în discuție evidențe privind depășirea situației în România.

Prima mea observație este că suntem nu numai în crizele amintite. Ducând la capăt descrierea a ceea ce se petrece, se poate spune că ne aflăm, de asemenea, într-o „criză internațională” și în alte două crize: „criza de idei” și „criza de conducere (leadership)”.

După decenii de cooperare, în ultimul an s-a intrat în „criza internațională”. Deocamdată se înaintează spre scindarea lumii în condițiile promovării proiectului Chinei de a deveni prima

putere economică și tehnico-științifică a lumii și în condițiile încercării de a forma o alianță spre a bloca ascensiunea acestei țări. Divergențele în spațiul internațional întrec acum cooperările. În plus, proliferarea nucleară continuă, chiar dacă SUA și Rusia păstrează acordurile existente. De altfel, o reconfigurare a actorilor a început și prin ascensiunea Germaniei și a Marii Britanii la statut de supraputere, cu preocuparea Franței de a nu lipsi de la deciziile majore și cu emergența unor noi puteri, precum Polonia și Turcia – în partea de lume în care ne aflăm.

S-a intrat perceptibil și în „criza de idei, chiar de viziuni”. Vechi concepții asupra vieții și societății nu mai dau rezultate, elaborarea altora, noi, pe măsura situației care s-a creat, ia timp. În acest context, optici improvizate axate pe „luptă” au luat locul viziunii unei lumi a cooperării. Militanți care promit victorii în lupte partizane caută să se strecoare în luarea deciziilor. Se lucrează prea puțin la analiza cuprinzătoare a situației actuale, iar cei care o fac ajung să fie, cum sesiza un istoric american, rareori întrebați. Reuniunile mondiale, de altfel rare, rezolvă astăzi mai puțin decât acordurile bilaterale.

Crizele existente evidențiază „criza de lideri”. La decizii, sunt puține personalități cu o cultură adusă la zi, vederi organizate asupra societății și capacități de a aborda lumea, dar și țările lor, ca întreg. Omul de stat este raritate, iar omul de stat vizionar, excepție. Politicile interne sunt mai curând de descurcare în împrejurări date, decât de lungă respirație. Se acționează în captivitatea forțelor momentului, deloc prospectiv. Nemulțumirile cetățenilor se extind cu repeziciune. Se schimbă lideri, dar se mențin politicile uzate. Abia după schimbare se dezvăluie corupția patronată de foștii lideri. Problemele de rezolvat sunt mari, căci dependențele sunt neobișnuite, dar decidenții au un format mărunț, în multe locuri din lume. Oportunismul s-a răspândit, în vreme ce creativitatea civică și societală abia pâlpăie.

A doua mea observație este aceea că, îngemănându-se, aceste crize – sanitară, energetică, economică, internațională, de viziune, de lideri – arată, fiecare, altfel. Fiecare poartă amprenta alteleia.

„Criza sanitară” a apărut, cum știm, din împletirea încălzirii globale, consumului masiv de carne, marilor aglomerații urbane, laboratoarelor bioarmelor. Originea precisă a coronavirusului-19 nu s-a putut stabili. Combaterea pandemiei nu a izbutit deocamdată nici să oprească infectarea și nici să găsească un tratament pe scara necesară pentru a stopa pierderea de vieți. Interesele industriei farmaceutice prevalează în fața opiniei medicilor. Nu s-a realizat cooperarea internațională privind vaccinurile. Nu a avut loc nici acum o reuniune științifică internațională pentru luarea sub control a pandemiei. Doar se aproximează efectele secundare ale vaccinării în curs. Deviza „scapă cine poate” a învins de fapt, măcar pentru moment.

„Criza energetică” actuală are și ea cauze multiple: cerere crescută ca urmare a repunerii în mișcare a unităților paralizate de pandemie, reducerea rezervelor chiar înaintea iernii reci ce se anunță în Europa, distrugerea de rafinării în diferite părți ale lumii, scăderea producției de energie pe bază eoliană în Marea Nordului, trecerea pe economia verde în Uniunea Europeană. Un indiciu grăitor al crizei este acela că a început lupta între țări, în contextul foamei de energie, dar și al alinierilor politice. Îngreunarea tranzacțiilor internaționale și a transportului de materiale în emisfera sudică și presiunile asupra construcției Nord Stream 2, în Marea Baltică, sunt exemple în acest sens.

O „criză economică” era anticipată de ani buni. Pandemia a agravat de fapt neajunsuri deja existente. Discrepanțele dintre țări și decalajul social adâncit, în condițiile în care concerne supranaționale au dobândit forță economică și putere de influențare politică fără precedent, sunt printre cauze. S-a creat, în premieră istorică, posibilitatea dirijării, economice și nu numai, a lumii de către o mână de oameni extrem de bogați și organizați. Ideologia globalismului este parte a noii realități. Decizii

politice inadecvate au dereglat și mai mult schimburile economice și, prin consecințe, economii întregi.

Noua „criză internațională” a plecat de la reșezarea suprapunerilor și a relațiilor dintre ele și de la suspiciunea intervențiilor electronice din afară în alegerile proprii. Nici confirmată, nici infirmată, și deocamdată fără vreo măsură juridică de protejare a alegerilor, suspiciunea rămâne. Criza continuă cu retransșarea în egoism.

Această criză este dominată acum fatal de chestiuni ale economiei, energiei și pandemiei. Contează tot mai puțin principiile westfalice în relația dintre state, captarea cu orice mijloc a resurselor devenind linia de conduită. Se și evoluează spre încercări de deturnare a atenției de la crize stârnind neîncredere și conflicte. Omenirea este pe direcția unui nou „război rece”, iar ciocnirile militare tipice „războiului cald” nu mai sunt improbabile.

„Criza viziunilor” ține, pe de o parte, de schimbarea lumii și de ritmul neobișnuit de rapid al schimbărilor, iar pe de altă parte, de remanența vederilor vechi și depășite. Propaganda ține acum loc de necesară analiză. Nu suntem în „războiul social mondial” al lui Ernst Nolte, dar suntem departe de o lume reșezată durabil. Nu mai suntem nici măcar la înțelegerile Nixon-Mao Zedong sau Reagan-Gorbaciov, căci unele dintre acestea nu mai funcționează. Oamenii lucizi își dau seama că ceea ce se face acum ajunge doar la paleative și că este nevoie de o nouă viziune. Rezolvările rămân pe altădată. Cu toată încrederea sa în rațiunea oamenilor pacificați, Kant ar fi decepționat să vadă cât s-a extins blocajul.

„Criza leadershipului” este un efect al distrugerii mijlocului social în economiile timpului nostru și al destrămării culturii călăuzite de principii, esențial meritocratică, pe care ne-a lăsat-o modernitatea. În anii optzeci, în faimosul său discurs în Parlamentul Spaniei, Habermas anticipa o criză de lideri ca efect al slăbirii preocupării pentru a proiecta dezvoltări ale societății. Azi, criza are încă o sursă – maladia polarizării din viața politică.

Se câștigă alegeri portretizând negativ rivalul, nu având o soluție mai bună. Crearea de diversiuni este mai preocupantă decât situația oamenilor. Ascensiunea de înși surpriză, de obicei demagogi, capabili cel mult de retorică goală, nu și de organizări și rezolvări de probleme, coaliții de scurtă bătaie – sunt printre rezultate. Cât de mărunți sunt unii decidenți vedem și în personalizarea deciziilor, fără ca respectivul să fie în stare de ceva viabil.

A treia mea observație vizează împrejurarea că aceste crize sunt nu doar simultane, ci ele se și întrepătrund. Nici nu le mai poți izola cu acuratețe. Când abordezi una, ajungi repede la alta. Și ajungi la criza internațională, la criza conșperii și la precari-tatea pregătirii decidenților. Din comoditate, crizele sunt abor-date separat, dar viața nu este niciodată sectorială, ci un întreg.

Desigur, peste tot în lume sunt urgențe ale acțiunii și contexte mai mult sau mai puțin favorabile. Până la urmă, învățătura ce se impune este însă că amintitele crize au soluție, fiecare, doar în legătură cu alte crize. Cine le abordează separat ratează rezol-varea. Iar cine le abordează riguros ajunge să chestioneze valoarea decidenților.

A patra mea observație este aceea că deviza cooperării se dovedește din nou viabilă. Însăși întrepătrunderea complicată de azi a crizelor menționate ar trebui să determine mai curând cooperări.

În ultimele decenii, ne-am obișnuit cu cooperarea, dar cooperarea nu se datorează doar obișnuinței. Efectiv, fără cooperare nu se poate soluționa nici criza energetică, nici cea sanitară și nici cea economică. Toate depind, în fond, de vederile puse în joc și de capacitatea decidenților de a conlucra.

În realitate, se simte lipsa înțelegerilor. Vedem lesne ce efecte dramatice are împrejurarea că nu s-a ajuns încă la acord în relația SUA-China ca supraputeri, că lipsește cooperarea în combaterea

pandemiei, că în economie se interzice, în loc să se negocieze, că se limitează acțiunile împreună în energie.

O examinare a democrației de azi și detectarea sorții acesteia nu pot rămâne în termenii generali ai teoriei. Cazuistica concretă se cere luată în seamă. Cum de obicei cămașa este mai aproape de trup, o fac pe cazul țării mele.

În România de azi, crizele afectează viața oamenilor pe un fond aparte. Acesta este dat de extinderea sărăciei (procentual cea mai mare din Europa), de deteriorarea cadrului instituțional (în locul democratizării, regimul din România a luat-o pe calea unui autoritarism penibil și sterp, bazat pe securism), de confuzia valorilor (generată de legislația actuală a calificărilor și de permissivitatea instituțională la impostură) și de formatul jalnic al decidenților. Aproape că nu găsești azi unul care să-și poată justifica profesional, civic și moral funcția pe care o pretinde. După ce, prin erorile acestor decidenți, s-a stabilizat la coada Europei, România îngroașă indicatori negativi.

Minimalizarea evidențelor, sub orice pretext, nu poate decât să agraveze crizele. Sau, cel puțin, să alimenteze perpetuarea lor.

O caracteristică a României actuale este adâncimea neobișnuită a crizelor. În mod evident, criza sanitară (s-a epuizat capacitatea proprie de a trata bolnavii!), criza energetică (deja pentru milioane de oameni au început suferințele frigului!) și criza economică (tot mai mulți oameni nu ajung la coșul zilnic!) lovesc astăzi din greu populația.

În același timp, este evidentă dependența acestor crize de mediocritatea decidenților actuali. Eșecul acestora este în orice sector se vrea. Este eșec în combaterea covid 19 – cu evitarea testării, aducerea în țară, fără control sanitar, a „votanților noștri”, saga „sparanghelului”, falsificări de date, subordonarea medicilor față de politrucii, folosirea epidemiei ca paravan al fraudării, șubrețirea drepturilor și libertăților, curențe ale echipării și nepriecere. Este eșec în politica energetică – cu oprirea de unități

generatoare, soluții nechibzuite și tolerarea malversațiunilor în domeniu. Este eșec și în economie – ca urmare a incapacității de a gestiona resursele în interes public, demontării structurii industriale, afectării veniturilor populației și îndatorării excesive.

Nu „criza politică”, cum se perorează astăzi, este problema imediată, nici „criza guvernamentală”. Pe oricare față s-ar privi lucrurile, criza cea mai gravă și costisitoare a României actuale constă nu în lipsa „guvernului cu puteri depline”, ci în lipsa „guvernului competent”. De aceea, înlocuirea decidenților, prin alegeri generale, este soluția veritabilă. Doar alegerile mai pot restabili selecția de valori la decizie – care a fost practic anihilată în ultimul deceniu!

Nu este nevoie de guvern de „specialiști”, căci noțiunea s-a compromis, nici de „tehnocrați”, deoarece aceștia sunt confundați la noi cu cei fără de partid. Nu este nevoie de „apolitici” – întrucât niciun om întreg la simțire și minte nu este „apolitic”. Apartidismul este posibil, dar apolitismul nu-și are loc printre cetățeni normal înzestrați. Este nevoie acum de un „guvern de oameni cu personalitate” – oameni care cunosc deplin domeniile și nevoile României, care au avut rezultate în funcții publice, fără a fi simple slugi, și care știu să facă schimbări profunde și alegeri curate.

Este cazul revenirii și în România la selecții după capacități verificate și valoare. Oricum, după alte criterii – criterii mai largi! Numai așa nivelul profesional și larg cultural, extrem de coborât al decidenților, deciziilor și dezbaterii problemelor de viață, poate fi ameliorat.

În România actuală a devenit sport încălcarea *Constituției*. Efortul vizibil de la Cotroceni în jos este de a face praf legitimitatea și de a muta discuția spre altceva. Or, devine tot mai limpede că înaintea „României educate”, a „României normale” și a altor parole ce doar maschează incapacitatea, ar trebui respectată *Constituția*. Nu este altă cale! Nu este nici în fața „statului

eșuat” – acuzat de însuși autorul eșuării! În viitor se va putea discuta *Constituția*, dar acum, rezonabilă este aplicarea ei.

Partidele presupun competiție de idei, proiecte, soluții. Dar tot felul de impostori aduși la decizie se bat cu pumnul în piept că nu discută cu un partid sau altul, ales, în definitiv, ca și ei! Prostie supremă – nu discută chiar dacă ignoră vădit vocile celor pe care i-a mandatat, totuși, mai mult de jumătate din populația țării! Sub devize precum „să ne însușim repede banii” și „rivalii sunt răi, extremiști și antieuropeni”, optica imprimată de sus este de un primitivism nemaîntâlnit în Europa de azi. Ca și cum doar din bani – dar fără competența construirii și pictând cât mai fals rivalii – ar rezulta ceva de interes public!

Personajele de pe scena decidenților de azi întrec Chirițele, Cașavencii, Tipăteștii și supporterii lor de altădată. Alecsandri, Caragiale și Urmuz se dovedesc mai actuali, prin simbolistica critic-umoristică pe care au creat-o, decât s-a recunoscut. Se poate spune și acum că, atâta vreme cât superficialitatea, avariția și ura sunt cultivate sistematic, în dauna valorii, lucrurile nu au cum să se îndrepte, iar crizele vor dura.

Democrația este parte a proiectului societății moderne, alături de industrializare, stat de drept bazat pe libertăți și drepturi fundamentale ale cetățeanului și omului, morală universalistă, artă a trăirilor oamenilor, cultură bazată pe știință și reflexivitate. În virtutea rolului organizator și motor al politicii, modernitatea a presupus democrația. De calibrul acesteia depind triumfurile ei.

În contextul crizelor pe care le-am amintit, democrația însăși se resimte. Teoreticieni și politicieni de frunte vorbesc astăzi fără reținere de fragilizarea și chiar criza democrației. Indiciile factuale nu lipsesc. De pildă, în societățile democratice, procentul celor care declară că nu sunt consultați este în exces. Încrederea în reprezentanți este mică. Apatia electoratului a întrecut în multe țări normalitatea. Democrația s-a despărțit în multe locuri de meritocrație, de care era legată la origini și, cum ne spun analize contemporane, a cedat în fața

mediocrației și stupidocrației. Democrații clasice sunt sub presiunea extremismelor politice. O vastă manipulare a ocupat mass-media. Problemele cetățenilor nu se reprezintă și nu se rezolvă, astfel încât aceștia își pierd încrederea în democrație. Efortul de a construi viitorul imediat este redus. Digitalizarea este folosită ca instrument de manipulare și control exercitat asupra cetățenilor. O atmosferă de sfârșit de lume se așterne pe nesimțite.

Soarta democrației este firesc să ne preocupe, ca cetățeni care au nevoie de libertăți, drepturi și decizii adecvate, ca oameni lucizi care trăiesc cu convingeri și ca persoane responsabile de viața lor și a celorlalți. Dar și ca oameni care știu din istoria recentă a Europei cât de scump s-a plătit alunecarea în dictaturi. De aceea, examinez în cele ce urmează soarta democrației plecând de la datele ei actuale.

O fac înăuntrul filosofiei pragmatismului reflexiv, pe care am articulat-o în scrieri anterioare. În optica acesteia, realizarea aici și acum, în societatea în care fiecare trăiește, a unui sens al vieții superior simplei lupte pentru supraviețuire și luptei pentru putere este esențială. Acest sens nu poate fi atins fără acțiuni diverse și chibzuite, sub o reflexivitate continuă. Cartea *Soarta democrației* își propune să asigure această reflexivitate în condițiile istorice date, reunind articole pe subiect pe care le-am elaborat în ultimii ani.

Reflecția mea este în cinci pași, cărora le corespund tot atâtea părți ale cărții. Primul pas este rezumarea premiselor factuale ale democrației în societățile timpului nostru. Al doilea este delimitarea unor premise filosofice pentru discutarea azi a sorții democrației. Urmează captarea unor noi orizonturi ale democrației. Mă opresc apoi asupra dificultăților democrației de astăzi. Circumscriu starea democrației în România actuală și alternativele de evoluție. Închei cu o reflecție asupra a ceea ce este de făcut.